

Yusuf ÖZMERDİVENLİ

Kayseri Lisesi emekli Müdür
Yardımcısı ve Fizik Öğretmeni

ATASÖZLERİ, DEYİMLER, VECİZELER VE GÜZEL SÖZLERİN ÖNEMİ

Yazılı ve sözlü anlatımlarımızda düşüncelerimizin daha doğru anlaşılıp kavranabilmesi amacıyla zaman zaman atasözlerinden, deyimlerden, vecizelerden (özdeyiş) güzel ve özlü sözlerden yararlanıyoruz.

Bazı kimseler kitap, dergi, günlük gazetelerdeki roportajlarda beğendikleri fikirlerin, cümlelerin altlarını çizerek, sayfalara işaretler koyarlar, notlar alırlar. Bunlar arasından-meraklarına göre- seçmeler yaparak özel defterlerine yazanlar, küpür şeklinde biriktirenler de olur. Ben de bunlardan birisiyim. Ta lise öğrencisi iken başlamıştım. Okurken rasladığım güzel sözleri not alır, bir deftere yazardım. Bir arınının her çiçekten bir öz alarak balı meydana getirdiği gibi, meslek hayatımdaki konuşmalarım, hitabetlerim esnasında, yazı yazarken bunlardan istifade ettim. Bu alışkanlığımın çok yararını gördüm. Ayrıca Kayseri Lisesi'nde çıkardığım Yıllıklarda, her öğrencinin hakkındaki yazılan yazılardan sonra; "Kader Torbasından" diye bir başlık atıp bir atasözü, bir vecize veya güzel söz yazarak yüzlercesinin öğrencilerim tarafından okunmasını, istifade edilmesini sağlamıştım.

Yeryüzünde insanların düşünmeye başladıkları çağlardan beri söylenmiş sözler arasında elbetteki bir çok önemlileri olmuştur. Her büyük söz tespit edilmiş olmasa bile, tespit edilmiş olanları bir kitabı değil, yüzlerce kitabı dolduracak kadar çoktur. Onun içindir ki atasözleri, özdeyişler (vecizeler) pek çok kimse tarafından ayrı ayrı toplanmış ve çeşitli isimlerde kitaplar haline getirilmiştir. Her dilde ve her ülkede bu çeşitten kitaplar yayınlanmıştır.

Her millet kendi büyüklerini, bilgin, kumandan, devlet adamlarını, gençlerine örnek olarak tanıtır ve her fırsattan yararlanarak da onları unutturmamaya çalışır. Bu gibi

kimselerin görüş ve düşüncelerini benimseyen toplumlar, yeri geldikçe onların geniş anlamlı sözlerini konuşmalarında, yazılarında sık sık kullanılarak milli değerlerinin fikirleriyle yaşarlar, bunları kendilerinden sonra gelecek nesillere de devrederek yaşatırlar. Böylece yayın hayatına giren özdeyişler çeşitli dillere çevrilince, bir millettten diğerine, bir kültürden diğer kültüre de yayılır. Zamanla bunlar içerisinde anonimleşenler de görülür.

Tarihte doğulu-batılı milletlere mensup gelmiş-geçmiş pek çok fikir adamlarının, ta Milattan yüzyıllar önce söylemiş oldukları sözleri, değerlerinden hiçbir şey kaybetmeden zamanımıza kadar gelmiştir.

Bu arada İslam Dini'nin kurucusu Hz. Muhammed'in (570-632) insanlara doğru yolu gösteren, birbirinden güzel, yapıcı, uyarıcı sözleri (Hadisleri), bütün Müslümanların kalplerinde ve kafalarında birer düstur olarak yaşamaktadır. Büyük Türk mutasavvıfı Mevlana Celaleddin Rumi'nin (1207-1273) insanlık için ölmez fikirleri de, bugün din ve ırk ayrımı yapılmadan bütün insanlığın malı olmuştur.

Ulusumuzun yetiştirdiği en büyük insanı, varlığını borçlu olduğu en büyük Türk'ü Atatürk'ü unutmaması her Türk'ün yurtseverlik görevidir. Kaldı ki yarınlarımızın bir güvencesidir Atatürk. O'na inanmak ve bağlanmak gösterdiği yolu izlemek, her sözünü kendisine düstur olarak kabul etmek her Türk'ün asli görevlerindendir.

Özdeyişlerin tarihçesi pek eskilere dayana-

nır. Tarih boyunca yaşamış eski Yunan, Latin, Hint, İngiliz, Fransız, Türk ve daha bir çok milletlere mensup bilgin filozof, din ve devlet adamları ile büyük kumandanların zamanlarında söylemiş oldukları sözleri, bütün dillere çevrilerek bugün bile aynı canlılıkları ile yaşamaktadırlar. Yüzyıllar bu güzel sözleri bir türlü silememiş, sözlerin sahipleri de, onların düşünce ve fikirleri de yalnız bağlı oldukları kendi milletlerinin değil, bütün uygar milletlerin, bütün kültürlerin müşterek malı olmuştur.

Özdeyişler, birer kristale benzerler. Küçük şeylerdir. Fakat her biri bize arkasından alem seyrettirirler. Bazen bir tanesi bir kitaba bedeldir. Bazen de bütün bir ömrün tecrübesini içinde taşır ve bize hakikatleri inbikten çekilmiş katralar halinde verir.

Bir özdeyişin hayatımıza yeni bir ufuk açtığı, görüşlerimizi kanaatlerimizi değiştirerek bizi yeniden inşa ettiği olur.

Özdeyişler, nesilden nesile çekilmiş telgraflar, bir devrin öbür devre sunduğu hayat hediyeleri, geçenlerin gelenlere bıraktığı kısa vasiyet nameleridir.

Konuşurken yerinde söylenmiş bir özdeyiş, başlı başına bir muvaffakiyettir. Mevzuu aydınlatır, sohbe lezzet ve zerafet katar, münakaşaları tarafsız bir otoritenin hakemliğiyle tatlıyla bağlar.

Hitabet bilhassa onunla yakından ilgilidir. Tarihte gelip geçmiş ve her şeyi unutulmuş hatiplerden mütefekkir ve feylosoflardan kulağımızda hala çınlayan özdeyişleri vardır. Bunun için özdeyişlere "İn-

sanlığın büyük hisleri” dersek yerinde bir tarif yapmış oluruz.

Vecizeler, güzel sözler ve atasözleri bir milletin ne kadar derin ve yüksek düşünebileceğini gösteren miyarlardır. Bundan dolayı özdeyişler bir milletin umumi düşüncesinin en seçkin ve olgun numuneleridir. Özdeyişler ve atasözleri kumlar arasına serpilmiş inciler gibidirler. Bir araya gelince kıymetleri artar ve gözlerimizi kamaştırmaya devam ederler. Özdeyişler teksif edilmiş ışıklara benzerler. Bunlar kendileri tutuşmaya müsait olan içimizdeki karanlıklara damladıkları zaman, orada muhteşem aydınlıklar meydana getirirler, kafamızda yeni ışıklar yaratırlar.

ATASÖZÜ NEDİR, NEYE DERLER?

Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı “Türkçe Sözlük” Atasözünü şöyle tanımlar: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak kısaca söylenmiş ve halka mal olmuş öğüt, darbimesel.

Eskilerin “mesel”, “darb-ı mesel dedikleri atasözleri Divanü Lügat-it Türk'te “sav” olarak geçmektedir. Arapça olan mesel'in çoğulu “emsal”, “darb-ı mesel” in çoğulu da “durub-i emsal” olarak söylenir.

Atasözünü: atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeler sonunda vardıkları hükümleri hikmetli düşünce, öğüt ve örneklemeler yoluyla kısa ve kesin olarak anlatan, bir çoğu mecazi anlam taşıyan, eskiden beri söylenegelmiş, söyleyeni belli olmayan özlü söz.

Bu güne gelinceye dek atasözünün çok tanımı yapılmıştır. Hepsinin birleştikleri ortak nokta: Az ve Öz sözdür.

Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğan “ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirten” bize yol gösteren atasözlerini, rahmetli Ömer Asım Aksoy şöyle tanımlar:

“Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce, ya da öğüt olarak dusturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan, kamuca benimsenmiş öz sözlerdir. “Her atasözünü bir genel kural, bir düstur niteliğindedir. Bu kural ve düsturlar” Sosyal, doğal, töresel, geleneksel, inanış ve olayları yansıtır. Kullanıldıkları çevre ve zaman bakımından dört kümeye ayrılır.

1)Bugün yurdumuzun her yerinde kullanılanlar;

2)Kullanışları, yurdumuzun kimi bölgelerine özgü olanlar;

3)Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar;

4)Eski zamanlarda kullanılmış, bugün unutulmuş olanlar.

Atasözleri, ne zaman söylenmiştir? Kim söylemiştir? Bunları kesin olarak bilemeyiz. Her atasözünü, kuşkusuz bir kişinin sözüdür. Zamanla, bir çok kişiler, beğenilen bu sözler üzerinde bir takım yontmalar değiştirmeler yapmışlar, ona yeni bir biçim vermişlerdir. Böylece atasözleri bir kişinin malı olmaktan çıkmış, halkın malı olmuştur.

Hemen her konuda atasözünü söylenmiştir. Yiğitlik, mertlik, ağırbaşlılık konukseverlik vb. gibi toplumsal değerler; akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ilişkileri; görgü kuralları; para, borç tutumluluk, savurganlık, ortaklık vb. gibi ekonomik kavramlar; tarım, doğa iklim vb. tüm konular atasözlerine yansımıştır.

DEYİMLERİMİZ:

Çoğu öz anlamından az çok ayrı bir düşünce ve anlam taşıyan, en az iki sözcükten oluşan söz topluluğuna deyim denir. Deyimlerimizin başlıca iki kaynağı vardır: a) Atasözleri b)Halk fıkraları. Bir çok atasözümüzün söz yapısı deyimlerden oluşmaktadır. Örneğin: Dumanlı hava (Kurt dumanlı havayı sever.) Altın anahtar (Altın anahtar her kapıyı açar.) Bal alacak çiçeği bilmek (Arı bal alacak çiçeği bilir)

Türkçemiz deyim bakımından çok zengindir. Anlatım gücümüzü artırdığı için deyimlerden de yeri geldiğinde faydalanmanın yollarını bilmeliyiz. Deyimlerimiz halkımızın ince zekasını, ileri görüşlülüğünü, kültürünü yansıtan birer küçük aynadırlar. Kimi zaman birkaç cümleyle anlatılabilecek bir düşünceyi bir tek deyim daha güçlü belirtebilir. Deyimler, atasözleri gibi Türk halkının ortak ürünüdürler.

Değerli okuyucular, **Atasözleri, özdeyişler (vecizeler) deyimler ve güzel sözlerde çağımızın en seçkin düşünür, bilim, din ve devlet adamlarından, başarının ve mutluluğun kapılarını açacak altın anahtarları ve yaşam yolumuzu aydınlatacak ışıkları bulacaksınız.**

Her insanı yakından ilgilendiren insan yaşamının en önemli konularını içeren, arkadaş seçimi, evlilik ve eş seçimi, başarıya ulaşmanın yolları, başarıyı engel-

leyen kötü alışkanlıklardan korunmak, zamanı değerlendirmek, okumak, bilgi-bilim akılcı ve sağ duyu sahibi olmak, konuşmak-güzel söz söylemek, paranın insan yaşamındaki önemi, mutluluk, sevgi-aşk, doğa sevgisi, güzel sanatlar, sabır-acılara katlanma, iyilik-yardım gibi konularla ilgili çok yararlı atasözleri, özdeyişler ve öğütler vardır.

Sevgili gençler, bu konulardaki atasözleri, özdeyişler, deyimler ve güzel sözleri toplayan kitaplar da mevcuttur. Bu tür kitaplar romanlar gibi bir defa okunmak için çıkarılmış değildir. Bilakis tekrar tekrar okunmak, mütemadiyen okunmak, daima evde, çalışmada, el altında bulundurmak için hazırlanmıştır. Bunları bir defa okuyup geçmeyin, her birini fırsat buldukça sık sık okuyarak, bilincinize iyice yerleştiriniz. Ve bilin ki normal yeteneklere sahip iseniz, bu atasözleri, özdeyişleri ve öğütleri yaşamınıza uyguladığınız takdirde, başarıya ulaşmanız için önünüzde hiçbir engel kalmayacaktır.

Siz kıymetli okuyuculara arşivimden konumuzla ilgili inciler kadar kıymetli olan güzel sözlerden bir buket sunacağım.

İnsanların akılları (HAFIZALARI) kalemlemlerinin ucundadır. Yazılmayan unutulur gider. (Hz. Muhammed.)

Çalışan insanlar, kötülük düşünmeye vakit bulamazlar. Çalışmayanlar ise, kendilerini kötülükten kurtaramazlar.

H. Ali (R.A)

im kazanmazsa bu dünyada ekmek parası Dostunun yüz karası, düşmanın maskarası

Mehmet Akif Ersoy

Türk çocuğu ejdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendisinde kuvvet bulacaktır.

M. Kemal Atatürk

Şerefle bitirilmesi gereken en ağır görev hayattır. Bu nedenle, bir lokma ekmek için şerefini ayaklar altına almaya; Bir anlık zevk için namusunu lekelemeye, bir zamanlık mevki için ayak öpmeye; günlük menfaatler için faziletini karartmaya değmez.

Mehmet Akif Ersoy

Çalışmak istemeyenler için, Allah hiçbir şeyde yardımcı olmaz.

Sophokles